SOME RIGHTS RESERVED
Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens. besök http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/ Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

En man utan t

Intervju med Theod

Mats Myrstener

I en röd stuga högt uppe på Stigberg
skriver han att han fick flytta hit, sed
drabbades av skrivkramp. Men så dö
och så kom den fina Greklandsskildr

två länder

dor Kallifatides

et på Södermalm ligger Theodor Kallifatides skrivarlya. I den senaste boken *Det gångna är inte en dröm* lan det gamla rummet på Bellmansgatan gjordes om till lägenheter. Han var så bedrövad att han närmast ök hans mor upp i medvetandet, tillsammans med en dagbok som hans far, byskolläraren i Molai skrivit, ringen *Mödrar och söner* till, som var den första bok jag läste av Kallifatides. Men mer om det senare.

SOME RIGHTS RESERVED
Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/
Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

Jag lägger först märke till att han skriver på en laptop av senaste modell. Någon nostalgiker för penna och skrivmaskin är han uppenbarligen inte. Och att man skulle skriva tjockare romaner på en dator håller han inte med om.

-Möjligtvis i USA, där man får betalt per ord, säger han. Annars tror jag boken blir likadan vare sig man skriver för hand eller på en laptop.

Att bli ”invandrarförfattare”

Theodor Kallifatides kom till Sverige 1964, i sin pappas breda omoderna byxor, med bara en adress till en landsman i Stockholm i fickan. Han hade gjort militärtjänst i Grekland, både dråpligt och kusligt beskrivet i den nya boken, och då hans far påstods vara ”kommunist” var alla vägar för vidare studier för 25-åringen stängda. En släkting hade varit i Sverige och talat väl om landet i brev, och ”den svenska synden” var välkänd i Grekland på bio i filmer som ”Sommaren med Monika” och Bergmans ”Jungfrukällan”.

Han lämnade Grekland liksom så många andra unga greker efter mordet på den kände vänstersocialisten Lambrakis, och stannade först några dagar i München. Men Tyskland fyllde honom med motvilja och han styrde kosan norrut, till Stockholm.

Han debuterade i antologin Grupp 68, 1968, och fick sedan ge ut sin första diktsamling på Bonniers, *Minnet i exil*. Han skriver att en författare bara fortsätter skriva, vare sig på ett språk man kan, eller på ett språk man inte kan. Man ”går på kryckor” i det nya språket, man går på knäna, krälar som en mask ibland. Men man kommer fram ”helt enkelt för att man *måste*, för att *berättelsen är större än författaren*.”

Jag ger honom en kopia på den fina dikten *Löftet* från diktsamlingen *Tiden är inte oskyldig* (1971). Hur kändes det att komma till Sverige och bli en ”invandrarförfattare”?

-Ja, vad är en invandrarförfattare? Jag skulle välkomna en litteraturhistoria som skrevs där man *upphör* med denna kategorisering. Jag vill hellre bli bedömd i ett svenskt sammanhang. Jag debuterade 1969 tillsammans med Tobias Berggren och andra unga svenska författare, jag skriver på svenska, och jag har verkat i ett svenskt litterärt sammanhang i fyrtio år, hela mitt liv i Sverige. Vadå ”invandrarförfattare”?

-Jag tycker nog den här kategoriseringen, som jag alltid fått leva med, har underminerat och förminskat min ställning som författare, hur den nu än är. Det är konstigt, en polsk snickare eller en turkisk murare i Sverige kallas väl bara ”byggnadsarbetare”? Svenska landslaget i boxning innehåller väl ingen riktig ”svensk”, alla är invandrare, men *det* betonas inte. Eller när alla fotbollsspelare i ett svenskt lag har utländsk härkomst. Men när det gäller författare påpekas det *alltid* om vederbörande är ”invandrare”.

-Jag tror och tycker att där det ibland kraftigaste avståndstagandet för andra kulturer har funnits, det är hos ”intelligentsian”, inte nödvändigtvis bland vanliga arbetare. Det är kanske en kontroversiell ståndpunkt, men ändå. Det intellektuella avantgardet som borde stå på barrikaderna och slåss för allas rättigheter… ibland tvivlar jag på att det är så verkligen. Så är det nog i många andra länder också, inte minst historiskt under 1900-talet har man i Sverige varit misstänksam mot invandrare, och inte minst från de intellektuellas sida. Och om invandraren dessutom är författare, ja då … (han slår ut med händerna)

Hur länge är man invandrare?

Jag visar Theodor en antologi, *Invandrare i arbete* som Brevskolan gav ut 1978, där ett kapitel från hans roman *Utlänningar* (1970) finns med. Redaktören hette Hannu Ylitalo, och andra författare i boken var Nicos Kokkalis, Zenia Larsson, Flavio Pires dos Santos, och Martta Martinlompolo. Men han skakar på huvudet, han minns inte.

-Jag minns vissa försök att samla oss ”invandrarförfattare”, t.ex. med ett lexikon och några antologier, det var debatter i Författarförbundet, men jag har nog alltid varit skeptisk till den här kategoriseringen, etiketten, precis som jag tror att Jonas Hassen Khemiri är. Min son, som är docent vid Handelshögskolan kallas ju inte ”invandrar-docent”? Hur länge är man ”invandrare” egentligen? Det känns både löjeväckande och ruskigt.

-Det känns närmast groteskt att man delar in samhället i invandrare och ”svenskar” fortfarande. Vi gör ju samma saker, arbetar, lever, sover, uppfostrar barn, betalar skatt, deltar i samhällslivet. Jag har bott här i 47 år men kan fortfarande stämplas som ”invandrare”. Det känns lite magstarkt.

-Invandrare fick en särställning på något sätt i Sverige, tack vare bidrag och olika åtgärder från staten. Jag var emot detta från början, och jag är fortfarande emot det. Alla ska behandlas lika.

-Att var invandrare är ett *dubbelt öde,* känns det som. Nu är jag *både* invandrare i Sverige, och *utvandrare* i Grekland! En man utan två länder!

Grindvakterna

Jag erkänner för Theodor att jag för tre år sedan inte hade läst någon av hans böcker. Han småler och menar igen att det är ”grindvaktarna”, den kulturklick som han kallar ”intelligentsian”, som inte uppmärksammat mig på hans författarskap. Det har på ett sätt förtigits. Jag funderar på detta. Jag menar, jag vet ju vem han är, jag har inte läst någon bok av Björn Ranelid eller Lars Gustafsson heller, trots att jag borde gjort det som bibliotekarie. Men är det något annat som hindrat mig från att läsa Kallifatides böcker?

-Det finns flera doktorsavhandlingar om mig utomlands, men inte ens en uppsats i litteraturhistoria om mig i Sverige? Varför? Jag tror det är ett informellt system av att hålla vissa författare utanför det litterära samtalet. Men på längre sikt kanske det inte spelar någon roll. Jag skriver för att ingå i den kategorin av författare som i framtiden ändå ska vara kända för några få böcker. Man får nöja sig med det.

-Jag hade också turen att ”adopteras” tidigt av Sven Delblanc, som blev folkkär, men också sålde mycket böcker, han var ju närmast ”kommersiell”. Idag är det inget fult i det, men på 1970-talet var det ju i allra högsta grad så.

Att lämna och återse Grekland

-Mina första böcker handlar ju mycket om hur det är att komma till Sverige som invandrare, förhållandet mellan det nya landet och det gamla. Sedan orienterade jag mig mer mot det svenska samhället i mitt skrivande. Min svenska verklighet, den existentiella problematiken i Sverige, både för svenskar och invandrare. Problemet att leva ”utanför sitt land”, som påverkar jag-uppfattningen. Jag tycker att jag stilistiskt utvecklats från det episka till mer koncentrerat, asketiskt, essäistiskt. På senare år tycker jag att det svängt igen, jag har börjat skriva om mitt liv från början, som i *Det gångna är en dröm*. Jag har varit väldigt produktiv, nästan en bok om året det senaste decenniet, där jag omväxlande skrivit om Grekland och om Sverige.

-Kanske känns det som att mitt liv nu fullbordat en cirkel, från de första böckerna, som *Utlänningar*, till den sista boken *Det gångna är inte en dröm*. Den är ingen självbiografi, utan en ”självbiografisk roman”. Det känns som jag gjort en odyssé, och nu är den fullbordad. Jag tar inte med allt, som man kanske skulle gjort i en självbiografi. Boken om Sverige kanske kommer senare, den är bara en liten del i den långa odyssén jag gjort som författare. Att jag spelat fotboll med Huddinge IF tar jag t.ex. inte upp, min tid som universitetslärare i filosofi osv.

-I den senaste romanen återvänder jag till min hemby Molai, och det kändes som att min resa tog slut där, eller fullbordades. Jag lämnade byn med min morfar som åttaårig pojke, skräckslagen. Jag har passerat den någon gång på senare år, jag var där ett kort besök under min militärtjänst, som jag också beskriver i boken. Men inget är längre som det var i byn, inte som jag kommer ihåg det. Jag hade farhågor och bitterhet, men det är förbi nu. Jag såg ryska immigranter i Molai, det fanns inte tidigare. Jag upplevde en sorts försoning med mig själv och byn. Byn som angav min pappa för att han var kommunist, har förlåtit mig, och jag den. Nu bor helt andra människor där.

-Du skriver mycket om försoning och kärlek, också om svek och förräderi, men sällan om hat och hämnd?

SOME RIGHTS RESERVED
Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/
Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

-Skuld också, men hat, nej. Jag kan inte gå omkring och ”hata” någon, nej. Kärleken följer oss däremot från vaggan till kistan, dessbättre.

Är Sverige mångkulturellt?

-Magnus Nilsson menar ju i boken Den föreställda mångkulturen att den svenska ”mångkulturen” inte går på djupet, vad tycker du?

-Jag tycker för det första att hans exempel på unga svenska så kallade ”invandrarförfattare” känns missvisande, de är ju alla författare som är födda och uppvuxna i Sverige, som Jonas Hassen Khemiri. De har bott i förorter som Rinkeby eller Rosengård, *det* kanske är det unika. Det är inte många andra författare som gjort det vad jag vet.

-Astrid Trotzig har ju utnämnt dig till den ”typiska invandrarförfattaren” i Sverige.

-Det må så vara, det är inte en titel jag själv eftersträvat. Sverige är ytligt sett naturligtvis mångkulturellt, på 1970-talet fanns det möjligen en pizzeria i en vanlig svensk stad, idag finns caféer och restauranger av alla slag, indiska, kinesiska, japanska osv. Frisören du klipper dig hos är turk osv. Men att det skulle finnas en jämlikhet mellan kulturerna i Sverige, och att etniska minoriteter spelar någon stor roll i Sverige, det tror jag inte. Sverige är homogent på nästan alla sätt, bara mångkulturellt på den ”lägsta nivån” närmast marken. Högre upp, i regeringen, i styrelserum, i akademierna, är det inte särskilt mångkulturellt.

-Förändringar tar lång tid, och det är kanske bra. Det är nog bara inom idrotten det är jämlikt mellan olika etniska grupper. Jag har ju skrivit om detta, t.ex. i boken *Ett nytt land utanför mitt fönster*. Invandringspolitiken måste vara långsiktig, det tar tid att förändra etniciteten inom ett land.

-Magnus Nilsson menar att det egentligen handlar om klass och inte etnicitet. Själv kommer du ju från en intellektuell miljö, din far var lärare? Det gäller väl de flesta invandrade författare från ”första generationen”?

-Det stämmer ju, t.ex. var många iranier som kom hit efter shahens maktövertagande intellektuella, liksom ungrare som kom efter 1956. Men många av de grekiska invandrarna var faktiskt vanliga bönder. Det visar ju på det ogörliga att bunta ihop ”invandrare” som en enda grupp: här finns dom med flera års universitetsstudier bakom sig, och de som inte kan läsa, vare sig sitt eget språk eller andra språk. Det kräver olika ”strategier” från myndigheternas sida, man kan inte dra alla över en kam.

-Jag har inte läst Magnus Nilssons bok, men jag kan bli lite skeptisk redan när han tar exempel bara från unga författare, som samtliga vuxit upp i Sverige med svenska som modersmål.

Att erövra det svenska språket

-Du erövrade det svenska språket väldigt fort, och debuterade som författare på svenska bara fyra år efter att du kommit till Sverige. Du går inte längre på ”taggarna av ett språk som aldrig blir mitt”, som det står i dikten ***Löftet*** *eller hur?*

-Nej, men man blir heller aldrig färdig med språket som författare. Meningsbyggnad, syntax, den är annorlunda på svenska och grekiska. Jag var ju ändå 25 år när jag kom till Sverige, och fick lära mig språket från början. Nu kanske jag vågar ge mig ut på språkliga utflykter, som jag inte gjorde för 40 år sedan när jag debuterade. Jag vågar också skriva ”fel”, alltså inte grammatikaliskt riktigt men så att det uttrycker vad jag tänker, eller en känsla. Men jag har fortfarande problem med språket, inte bara med svenskan utan tyvärr också med grekiskan, då jag ju varit borta så länge från Grekland. Jag tänker på svenska, jag drömmer på svenska. Jag skriver alltid den första versionen av min bok på svenska, sedan översätter jag den, mödosamt, till grekiska.

-Jag har ju båda språken som instrument när jag skriver, det är en enorm rikedom. När du *översätter* en mening ser du också bärigheten i den, vad är det egentligen du vill säga? Du kan dölja dumheten med en massa ord, men när du översätter det ser du så flagrant detta, att det nästan blir motbjudande. Det blir så tydligt när jag översätter från svenska till grekiska. Mitt författarskap har nog vunnit på det. Jag värderar högre den ”tänkande” litteraturen än den gestaltande eller bara beskrivande. Det beror nog på mitt temperament. Jag vill skriva ”tänkande”, mer kanske än stora episka romaner. Att få *läsaren* att tänka också kanske.

-Hur har du mottagits i Grekland som författare?

-Det har tagit några år. Men jag tror jag gjorde en viss succé redan med boken *Utlänningar*, som Johan Bergenstråhle gjorde film av, det var gynnsamma omständigheter för mig. Filmen blev populär i Grekland. Det tog sedan 15-20 år, mina böcker har getts ut i Grekland, och jag kan se ett intresse där, på Internet, i bloggar, i recensioner.

-Har du aldrig haft motgångar som författare i Sverige?

-Det stämmer att jag haft framgång, som etablerad författare i fyrtio år. Dagens Nyheter uppmärksammade mig tidigt, inte minst Olof Lagercrantz när jag skrev *Bönder och herrar.* Men rätt var det är får jag också en elak recension, det känns. Man kan känna sig ringaktad. Aftonbladet recenserar t.ex. sällan mina böcker, jag vet inte varför. Knivar i ryggen kan jag få, det får man leva med. Ofta sker det i det fördolda, publiken kanske inte vet om det. Den stora glädjen är läsekretsen som följer mitt författarskap. Det blir nästan som ett kärleksförhållande. Folk som pratar med mig på gatan om *Kärleken* eller *Bönder och herrar*. Det är den största belöningen. Jag har fått hundratals brev sedan min sista roman gick som följetong i *Svenska Dagbladet* i somras. Jag har besvarat alla! Framgången glöms, men böckerna lever vidare i läsarens minne.

Räknas till Klassikerna

Det gångna är inte en dröm tror jag kommer att räknas till klassikerna inom den biografiska litteraturen. Här finns fantastiska scener, t.ex. från den arbetsplats i Aten där en stenhuggare gör gravstenar i marmor, inte olikt hur en författare mejslar ut sin text, en märklig och lite spöklik plats dit Theodor går med sin första kärlek, Maria. Om det inre behovet av att skriva, författa, som han känner, först som gymnasist, med kärleksdikter och korta noveller. Han skriver ”för att uppnå den sällsamma koncentrationen som skrivandet kräver. Resten är bara följder av det.”

Den första publicerade novellen i en grekisk tidskrift handlade om en kvinna som vräktes från sin bostad under stort tumult. Han hade besett hela scenen från ett café. Han deltog i studentdemonstrationer mot regeringen - med sitt osvikliga sinne för humor berättar han hur han genast sällade sig till byggnadsarbetarnas avdelning i demonstrationståget, omgiven av starka karlar hellre än av klena studenter, som var dömda att få stryk av regimens poliser.

Hans familj var fylld av emigranter. Hans far hade kommit från Turkiet, och utvisats efter första världskriget. Hans mor härstammade från Egypten. Två av hans kusiner emigrerade till Kanada, en annan till Tyskland. Den yngsta, Dimitra, var bara fjorton år när hon reste. Theodor kallar henne sin lilla syster, hon kallade honom ”min lille kusin”. Att lämna sitt land var ett sorts självmord, men också ett svek, ett förräderi mot fosterlandet. Men ett *nödvändigt förräderi*. ”De nya orden är som kåldolmar som har stått för länge i frysboxen”, skriver han om sina första knaggliga försök med svenska språket. Och ”att tala har blivit som ett hantverk, med svett och trötta muskler”, som den vitrandiga svetten på de unga muskulösa stenhuggarna på gravstensverkstaden i Aten.

Med en sensualism i språket

”Min längtan är en blomma som växer på gamla ruiner”. Kallifatides har en sensualism i språket som få svenska författare besitter. Som när han beskriver invandrarnas arbeten i *Utlänningar,* som diskare på restaurang eller städare i ett kontorslandskap – eller undanskymda arbeten som nattportier eller postsorterare. Som när han träffar en

SOME RIGHTS RESERVED
Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/
Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

annan invandrare, judiska ungraren Maja i Helsingborg, där han jobbar på hotell – det blir tafatta kärleksscener mellan två vinddrivna själar i exil. Som när han beskriver den prostituerade Timandras kärlek i *Lustarnas herre* (1986). Sällan läser man några braskande socialistiska paroller om solidaritet mellan världens arbetare, här rör man sig snarare på solidaritetens ”individnivå”.

Jag frågar honom innan jag går om han fortfarande är socialist. Jo, han har alltid röstat med socialdemokraterna, men arbetarrörelsen är inte så kulturintresserad längre tillägger han resignerat. Men han ska presentera sin nya roman på ABF-huset om en vecka.

När jag efter intervjun sitter på Jimmys steakhouse och tar en öl ser jag plötsligt Kallifatides gå förbi, en lite åldrad, hopsjunken man i stor överrock och mörka glasögon, ständigt puffande på sin stora pipa. Säkert lika ivrigt angelägen som jag att komma hem och äta middag och se på kvällens fotbollsmatch på TV, efter dagens slit. Alltså precis lika vardagligt tråksvensk som jag, om än med en helt annan bakgrund och erfarenhet. Jag tror att han i framtiden kommer att räknas till de betydelsefulla författarskapen i Sverige. Inte minst som vägröjare har han ju gått i bräschen och odlat marken för andra författare med invandrarbakgrund, de som kom efter. Han gjorde svenska språket till sitt, och med tiden kom han också att behärska det bättre än många av sina, mer uppmärksammade, författarkollegor.

SOME RIGHTS RESERVED
Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/
Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.